

INTERACȚIUNI FAMILIALE ȘI ATITUDINI ÎN POSTMODERNISM

**Cristina Mariana GROZAVU, Doctorandă în Sociologie,
Școala de Studii Avansate a Academiei Române (SCOSAAR),
Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română, România**

E-mail: cristina.grozavu@iccv.ro

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4949-1463>

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cecg.II.2024.18.10>

Abstract. *In the contemporary context, the traditional family is no longer defining for the society we live in (Popescu, 2009). The paper aims to present resulting from the metamorphosis of the traditional family type in the context of the dissolution of the traditional marriage and the creation of new forms of marital interrelationship, respectively non-marital. Although at first glance the subject is rated more as a social phenomenon, in recent years, has been gaining more and more acclaim, the debate aims to capture the issue from a scientific perspective as well. The research aims to focus both on the new types of interactions between/among the social actors involved in the process and the impact of these new types of alternatives on the reconstruction of the members' interrelationships and, above all, on the resilience generated by this new calibration of social interactions results. The project's goal is to capture the dynamics of the redefinition of interactions between children-adults-society (parents/extended family). In conclusion, by the topic addressed in the paper actively contribute to new debates related to this topic and focus on constant set up of adapted new programs and specific public social policies.*

Keywords: *family, social network, marriage dissolution, socio-emotional integration, social recalibration, interrelational families alternatives*

JEL: C30, C31, D71, D91, J12

UDC: 316.356.2

Introducere. Lucrarea de față reprezintă o prezentare a unei problematici extrem de complexe în contextul socio-familial contemporan. Fără a avea pretenția că datele prezentate epuizează informațiile de specialitate din domeniu, lucrarea de față poate fi apreciată drept un punct de plecare bine structurat atât în cadrul unor dezbateri academice ulterioare, cât și în discuțiile dintre decidenții politici relevanți. Deopotrivă, trebuie reținut în mod deosebit că toate informațiile expuse în prezenta lucrare au caracter preliminar, tocmai datorită faptului că tematica abordată este în proces de aprofundare științifică. Documentul este împărțit în patru secțiuni. În prima secțiune, sunt descrise date legate de contextul dinamicii sistemului familial, în diferite etape de dezvoltare ale umanității (evoluții tehnologice, conflicte armate, industrializarea, dezvoltarea tehnicii informaționale) (Popescu, 2009). Pornim de la faptul că, în contextul contemporan, se desprinde ideea potrivit căreia familia tradițională începe să nu mai reprezinte o accepțiune definitorie pentru societatea în

care ființăm (idem). Astfel, prezenta lucrare își propune să prezinte dinamica rezultată ca urmare a metamorfozei tipului de familie tradițională în contextul desfacerii mariajului tradițional și crearea de forme alternative de interrelaționare maritală, respectiv non-maritală. Cercetarea de față își concentrează atenția atât asupra noilor tipuri de interacțiuni dintre / între actorii sociali implicați în această dinamică psiho-socială, cât și impactul acestor noi tipuri de alternative în ceea ce privește reconstituirea interrelaționării actorilor sociali. O atenție specială este acordată și rezilienței comportamentelor generate de această nouă calibrare socială a interacțiunilor rezultate.

În secțiunea a doua, metodologia de cercetare, sunt descrise dimensiunile abordate. Aceasta se va structura pe două paliere diferite, astfel:

- La nivel macro-social (nivel de societate): culegerea datelor (analiza documentelor oficiale/politici, studii, analiza literaturii științifice, statistici oficiale);
- La nivel micro-social (nivel individual): identificarea motivelor psiho-sociale și valorice care au condus la destrămarea familiei, inclusiv creionarea noilor scenarii de adaptare socială a membrilor familiei.

În secțiunea a treia sunt descrise rezultatele scontate din perspectiva aplicării tehnicilor de cercetare specifice sociologice (etapa empirică). De asemenea, în acest context reiterez aspectul potrivit căruia rezultatele scontate au un caracter preliminar, dat fiind faptul că cercetarea este în curs de implementare.

În secțiunea de concluzii, am rezumat ideile principale ce au fost expuse, precum și potențiale ipoteze supuse viitoarei etape de cercetare. Dat fiind faptul că cercetarea este în stadiul de analiză a literaturii de specialitate, aspectele empirice urmând a fi aplicate, informațiile vor avea un caracter provizoriu. Acestea urmează a fi întregite odată cu interpretarea datelor colectate, respectiv centralizate și interpretate.

Trecere în revistă a literaturii de specialitate. Viziunea lucrării este prezentarea dinamicii rezultate ca urmare a metamorfozei tipului de familie tradițională în contextul dezinstituționalizării mariajului tradițional și crearea de forme (alternative) de interrelaționare între actorii sociali, în noul context. Accentul se dorește a fi concentrat asupra dinamicii procesării noilor recalibrări psiho-sociale a rolurilor copiilor și părinților, familiei largite, grupul de prieteni, în contextul separării oficiale a celor doi soți. Cercetarea științifică își propune să se concentreze atenția atât asupra dinamicii noilor tipuri de interacțiuni dintre / între aceștia, cât și asupra impactului acestor alternative maritale asupra reconstituirii interrelaționărilor membrilor. Am acordat o atenție deosebită rezilienței comportamentelor generate de noua reconceptualizare a interacțiunilor rezultate în urma procesului post-divorț, atât în cadrul comunității din care fac parte, cât și în societate, în general. Calitatea vieții de familie, precum și dinamica dezvoltării rețelelor sociale alternative reprezintă o preocupare constantă la nivel european și la nivelul fiecărui stat preocupat de acest aspect. Fără îndoială este faptul că, pentru construcția durabilă, social funcțională a unei epoci este esențială cunoașterea istoriei, “pentru că ziua de astăzi se trage din cea de ieri, iar ziua de mâine este

rodul trecutului” (Goody, 2003). Tocmai pornind de la această afirmație, în contextul cunoașterii parcursului sistemului familial, în Europa, în cazul de față, se evidențiază faptul că, în ceea ce privește structura de funcționare a sistemului „familie”, trecutul a participat în mod evident la constituirea formei sale actuale. La o privire atentă însă se pot observa, uneori mai fine, alteori mai accentuate, inserții ale altor subiecte specifice altor domenii sociale, economice și juridice. Este și firesc să fie astfel. Familia este, în esență, nucleul societății. Ca și observație generală se desprinde în mod evident ideea conform căreia familia tradițională / familia celui de al Doilea Val începe să nu mai fie definitorie pentru societatea contemporană, însă nu în sensul clasic, ea dezvoltând, totuși, varii modele alternative. În contextul industrializării și în contextul continuu de modificare a structurilor societale, a migrației, a oportunităților multiple de angajare pe piața forței de muncă, a apariției unui feminism dezvoltat în mod dramatic (ca și consecință, printre altele, a industrializării), alternativele familiei tradiționale se dezvoltă constant, rezultând multiple modele care, în mod surprinzător prioritizează împlinirea personală, și nu confortul economic/financiar. Este, dacă doriți, ceea ce noile generații numesc „slowlife” (Ioniță, 2024)⁶. Actorii sociali pun un accent mai mare pe îndeplinirea nevoilor personale, intime. În acest cadru social, perseverența generațiilor anterioare pentru realizarea și împlinirea economico-materiale pierde din teren.

Însă, pe parcursul succesiunii evenimentelor istorice, apariția și dispariția unor epoci, ale unor societăți și cutume ale acestora, ale conflictelor armate, familia, în ciuda problemelor legate de schimbare și, implicit, de continuitate, a rezistat. Aceasta s-a metamorfozat în dimensiuni alternative de funcționare, interrelaționare socio-juridică. Cu toate acestea, familia este în esență, una dintre cele mai trainice / funcționale construcții sociale. Fără niciun dubiu, întreaga organizare administrativă și instituțională a societăților este construită în jurul acestei forme sociale de organizare. Studiul legat de sociologia familiei, chestiunile legate de dinamica progresului / evoluției acestui construct social trebuie să demareze, în primul rând, de la noțiunea de bază: ce reprezintă *familia*, ce se înțelege prin dinamica familiei? Răspunsul este, pe cât de simplu (aparent), pe atât de complex, căci, la rândul ei, întrebarea dă naștere unor altor întrebări adiacente. Dinamica socială din această perspectivă a fost și este surprinzătoare, deși în mod evident este una durabilă și adaptativă epocii la care facem referire.

Pentru a dezvolta și înțelege comportamentul social al familiei, modalitățile de relaționare socială, economică, afectivă, este imperios să ne întrebăm, înainte de toate, dacă modificarea dinamicii tradiționale reprezintă sau nu o problemă socială, un nou construct social care pune în pericol echitatea și liniștea socială a oamenilor, a structurilor sociale funcționale, per ansamblu. Deși am fi tentați, la prima vedere să susținem că “da, este o problemă socială”, la o privire mai minuțioasă, deducem

⁶ Actorii sociali pun un accent mai mare pe realizarea nevoilor personale, împlinirea nevoilor individuale. În acest cadru de dezvoltare socială, perseverența generațiilor anterioare pentru realizarea materială pierde teren, fiind înlocuită cu o reconceptualizare a abordării relațiilor personale, romantice, familiale.

că modificarea dinamicii nucleului familial, înainte de toate, poate răspunde, mai abilit, la o serie de întrebări mult mai bine ținute:

- Care este contextul istoric/social care a determinat/determină dezvoltarea alternativelor familiale?
- Care sunt cauzele și efectele modificării comportamentului familial?
- În ce măsură și în ce mod sunt afectate structurile sociale de noile configurații ale celulei familiei tradiționale – model după care societatea a funcționat, uneori chiar și din inerția contextuală?
- Care sunt consecințele sociale/comportamentale ale noilor modele alternative familiei?

Atitudini față de căsătorie și divorț. În contextul postmodern, grupurile, indivizii sociali, în mod constant, își redefinesc percepțiile asupra necesităților vieții, ale personalității. Nici în cazul de față, abordarea privind căsătoria/divorțul nu face excepție de la această regulă. Fără îndoială, familia, de a lungul timpului, a fost/este supusă unui profund proces de redefinire, adaptat la condițiile sociale ale vremurilor. Dacă în structura familiei tradiționale fuziunea celor doi parteneri aveau la bază alte valori de funcționare în comun (în special criterii economice și de statut social), în momentul actual, acestea au fost redefinite. În mod evident și clar nevoia de satisfacere a dorințelor personale, necesitățile personalității a înlocuit nevoia de siguranță economică ce putea fi obținută numai în sânul familiei, unde capul familiei (soțul) asigura nevoile materiale. În societatea actuală, putem vorbi inclusiv de un individualism versus reciprocitate (Popescu, 2009: 82). Putem deduce, astfel că, atitudinea față de căsătorie a suportat o re poziționare fundamentală. De altfel, însăși atitudinea tinerilor față de această instituție este constantă. În urma unui studiu, Steven L. Nock (1998) își rezumă, la câteva aserțiuni/afirmații, percepția generală asupra căsătoriei, astfel: “a) oamenii vor să se căsătorească; b) pentru a se căsători, trebuie să atingă un anumit nivel de maturitate; c) căsătoria este monogamă; d) căsătoria este heterosexuală; e) soțul este capul familiei; f) în cadrul cuplului, rolurile de gen sunt distincte; g) a avea copii este o componentă indispensabilă a căsătoriei” (Popescu, 2009: 81).

Perspective conexe subiectului abordat sunt, desigur, subiectele legate de abordarea economică, culturală și de gen. Concret, în termenii perspectivei economice, prin diviziunea specializată a muncii, creșterea independenței economice a femeilor este apreciat de către cercetători a fi principală cauză a remodelării statusului marital. Totodată, tot din acest punct de vedere, Valerie Oppenheimer (1994) înaintează o perspectivă complementară: prin creșterea independenței pe piața forței de muncă a femeilor, indirect, bărbații au suferit o scădere a nivelului venitului economic. Pe cale de consecință, dacă în familia tradițională una dintre principalele considerente de întemeiere era siguranța oferită de către bărbat, în contextul actual, prin emanciparea femeilor, deci și prin creșterea independenței financiare a acestora față de bărbat, această nevoie a trecut pe plan secund, ca și importanță în stabilirea/oficializarea unei relații. Nevoiți să amâne oficializarea unei relații (prin căsătorie) uniunea consensuală devine, fără

doar și poate, dezirabilă. Ea poate fi percepută cu ușurință ca și variantă de compromis/alternativă la căsnicie, cu costuri mult mai mici/reduce.

Din perspectiva culturală: urmare a schimbărilor tendințelor economice, s-a dezvoltat și o remodelare a normelor sociale. Acum, individul, persoana este în centrul vieții sociale (putem, inclusiv, să discutăm despre o individualizare accentuată la nivelul societății per ansamblu). Individualizarea produce indivizi mult mai deschiși și flexibili din punctul de vedere al trăirilor și îndeplinirii nevoilor individuale versus respectarea unor norme sociale/exterioare impuse. În momentul actual acestea încep a fi considerate depășite în societate, fiind apreciate drept neconforme cu realitățile cotidiene.

Din perspectiva de gen, odată ce rolul femeii în cadrul familial a fost modificat în epoca postmodernistă (comparativ cu tradiționalismul), indirect toată referința față de cadrul organizational a necesitat, de asemenea, o readaptare a stilului de viață. Armonizarea implicării femeilor în rolul social și viața de familie a condus către mari schimbări de abordare a ceea ce înseamnă relațiile familiale (**Tabelul 1**).

Ca și observație specifică, în România nu există o plajă eterogenă în ceea ce privește regulile și valorile de coabitare – comparativ cu cei care aleg ca și formă de conviețuire căsătoria. Deși persoanele care conviețuiesc împreună în România sunt relativ tinere (neavând un capital uman și material valid), în țara noastră această formă de coabitare este percepută ca fiind mai mult tranzitorie, premergătoare căsătoriei și nu o alternativă pe o perioadă nedeterminată. Cu siguranță, în România, modelul clasic de familie se regăsește, ca și preferință, în topul alegerilor.

Metodologia de cercetare. Pornind de la afirmația că valoarea unei științe este dată și de epoca istorică în care aceasta se dezvoltă (Popescu, 2009, p. 81), apreciez că, pentru obținerea unor rezultate cât mai apropiate de realitate, este necesară concentrarea eforturilor, în primul rând, pe aspectele calitative, fără însă a minimaliza importanța datelor cu caracter cantitativ.

În contextul în care, din perspectivă științifică, sunt puncte de vedere și teorii pro și contra abordării stilului calitativ (acesta fiind considerat un stil prea flexibil, centrat mai mult pe semnificații culturale, cercetătorul fiind implicat în construirea realității) versus stilul cantitativ (acesta fiind considerat un stil în care cercetătorul este detașat, iar datele statistice sunt cele care probează ipoteza cercetării), apreciez că o intercorelare a celor 2 metode de cercetare determină extragerea celor mai echilibrate concluzii. Practic, structura metodologiei va urma calea unui "calitativ mai riguros, interferat cu un cantitativ mai flexibil" (Chelcea 1997:7).

Concret, metodologia de cercetare se va structura pe două aspecte prioritare: la nivel macro-social (nivel de societate): culegerea datelor (analiza documentelor oficiale/politici; studii, analiza literaturii științifice, analize de date secundare, statistici oficiale); la nivel micro-social (la nivel individual): identificarea motivelor psiho-socio-economice care au condus la generarea situației de destrămare a căsniciei, inclusiv realizarea proiecțiilor și generarea noilor scenarii de viață socială adaptative post-divorț. Metodele selectate: analiză calitativă: interviul (individual).

Ca parte importantă în procesul de culegere a datelor, această metodă permite un grad mai ridicat de flexibilitate, cercetătorul având libertatea de a analiza și descrie în detaliu punctul de vedere al actorului social intervievat. Flexibilitatea evaluării și interpretării conferă metodei un caracter mult natural, firesc (spre deosebire de metoda cantitativă care se bazează mai mult pe instrumente/date exacte/precise).

Rezultate principale. În contextul prezentei abordări a lucrării, este preconizat că rezultatele finale vor conduce către: colectarea informațiilor, în structura unei baze de date, privind identificarea nevoilor individuale în contextul desfacerii căsniciei; identificarea elementelor ce generează un tipar psiho-social nou de conviețuire; recalibrarea modelelor sociale de conviețuire ale actorilor sociali; regândirea și adaptarea la noile circumstanțe economice, culturale, tradiționale și demografice.

În contextul etapei prezentei cercetări, datele furnizate legate de numărul de căsătorii, respectiv numărul de divorțuri, sunt date primare, respectiv analize secundare de date.

Tabel. 1. Mișcarea naturală a populației în România

Anul Luna	Căsătorii ²⁾	Divorțuri ²⁾
A	4	5
2024 ³⁾		
Ianuarie	3700	589
Februarie	4371	1785
Martie	5484	1980
Aprilie	4765	1735
Mai	9697	1571
Iunie	11769	1546
Iulie	13124	1540

Sursa: INS, *Mișcarea naturală a populației în România*, www.insse.ro

Notă: ²⁾Date definitive (repartizate după data producerii evenimentului demografic).

³⁾Date provizorii (repartizate după data înregistrării evenimentului demografic).

Nupțialitate și divorțialitate (INS, 2024). Cele mai recente date furnizate de către INS, în luna iulie 2024, la oficiile de stare civilă: s-au înregistrat 13124 căsătorii, în creștere cu 1355 (+11,5%) față de luna iunie 2024. Numărul divorțurilor pronunțate prin hotărâri judecătorești definitive și prin acordul soților (pe cale administrativă sau prin procedură notarială) a fost de 1540 în luna iulie 2024, în scădere cu 6 (-0,4%) față de luna iunie 2024. În perioada ianuarie 2023 – iulie 2024, cel mai mare număr de căsătorii s-a înregistrat în luna august 2023 (17414), iar cel mai mic în luna ianuarie 2024 (3700).

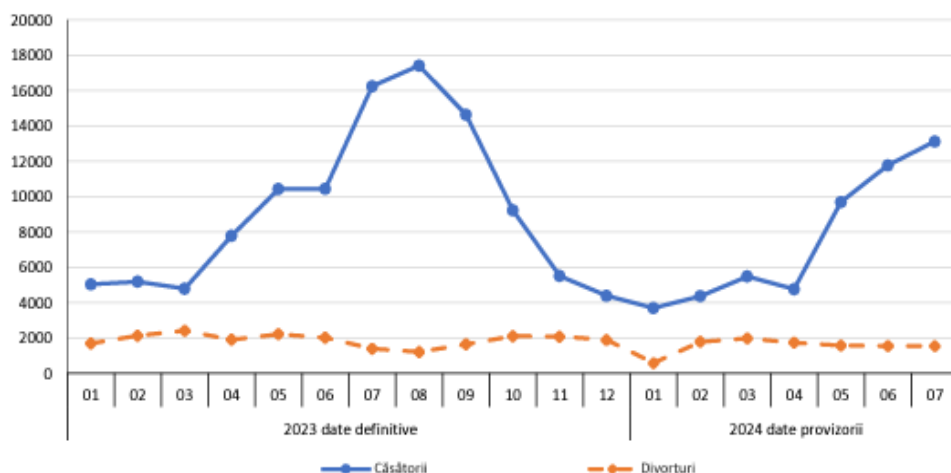

Figura 1. Evoluția numărului de căsătorii și divorțuri, în perioada ianuarie 2023-iulie 2024

Sursa: Mișcarea naturală a populației în luna iulie 2024, www.insse.ro.

Concomitent cu datele secundare prezentate mai sus, unul dintre factorii cei mai relevanți care au condus la reorganizarea socială a structurii familiale este independența femeii în societate. Familia tradițională versus familia egalitară are la bază emanciparea femeilor. Dimensiuni majore care au condus la această stare de fapt: educația, accesul pe piața forței de muncă, mobilitatea locurilor de muncă. Implicarea femeii din ce în ce mai mult în sfera socială a condus, iremediabil și la reorganizarea legăturilor și raporturilor intrafamiliale (tradiționalism versus egalitarism).

Tabelul 2. Tendințe: Rolul femeii în familie și pe piața muncii

A avea o slujbă e un lucru bun, dar ce îmi doresc cu adevărat femeile este să aibă familie și copii.	74%
O soție care nu lucrează este tot atât de realizată ca și una care are o slujbă plătită.	39,5%
Un copil preșcolar probabil va suferi dacă mama sa lucrează (are serviciu).	42%
Viața de familie are de suferit atunci când femeia are o slujbă cu normă întreagă.	34,1%
Ambii soți trebuie să câștige bani pentru întreținerea familiei.	93,2%
O mamă care lucrează poate fi la fel de grijulie față de copii ca și una care nu lucrează.	81,5%
Cea mai bună modalitate ca o femeie să fie independentă este să aibă o slujbă.	85%

Sursa: Popescu, 2009

Mergând mai departe cu această ipoteză, la nivelul societății este resimțită inclusiv nevoia de reorganizare a politicilor familiale, respectiv adaptarea acestora la contextul actual. Însă intervenția statului în a dezvolta politici sociale familiale

sunt diferite de la o entitate națională la alta. Deși părerile referitoare la alternativele familiale sunt congruente, în general, la nivel european, dezvoltarea unor politici familiale ține însă de cultura, geografia și economia unei țări. Politicile de succes animate de anumite obiective într-un anumit stat pot avea efecte dezastroase într-un alt stat. Însă dincolo de orice considerente în ceea ce privește contextul național, politicile elaborate, atât pe orizontală cât și pe verticală, trebuie să fie congruente cu interesele și nevoile actorilor săi sociali.

Discuții și concluzii. Lucrarea și-a concentrat atenția, încă din faza inițială, asupra studiului impactului membrilor familiilor care au traversat/traversează o etapă sensibilă de metamorfozare, datorată desfacerii căsătoriei oficiale. Pornind de la analiza calitativă a transformării interacțiunilor din cadrul unei familii tradiționale și continuând cu schimbările generate în mod natural de fenomenul divorțului, atât la nivel micro, cât și la nivel macro, apreciez că datele rezultate vor putea fi un sprijin real în ceea ce privește elaborarea unor politici publice, în special în domeniul social. Dinamica în continuă schimbare rezultată din această nouă perspectivă trebuie avută în vedere în contextul elaborării unor noi viziuni strategice la nivelul administrației publice centrale, adaptate la situația actuală. În contextul multiplicării alternativelor la cuplul familial și, implicit dezvoltarea conceptelor legate de coabitare, structura familială a devenit din ce în ce mai fragilă. Pe cale de consecință, a fost generată necesitatea unui suport social mult mai consistent din partea statului, ca și abordare a dezvoltării unor politici sociale/familiale.

Deși contextul național, respectiv cel european, este în plină schimbare din perspectiva abordării relațiilor familiale, în România tendința pentru familia nucleu/familia tradițională este constantă. Într-adevăr, caracterul economic, mobilitatea forței de muncă a femeilor (în mod special), oportunitățile educaționale sunt, în epoca postmaterialistă, foarte ofertante și variate. În România reiese clar faptul că, spre deosebire de celelalte țări ale UE, se preferă, în continuare, modelul familial/marital. Cu toate că există apetit pentru egalitate și egalizare a sarcinilor gospodărești în funcționalitatea unui cuplu, în special în rândul celor care preferă coabitarea, “valorile familiale ale românilor, deși în schimbare, nu indică o tendință clară către postmodernitate. Modelul familiei clasice e în continuare puternic valorizat, chiar de către cei care trăiesc în modele alternative de familie” (Popescu 2009:181).

Însă tematica prezentă este departe de a fi epuizată, discuțiile legate de preferințele viitoare ale actorilor sociali care nu mai sunt într-o formă oficializată de interrelaționare social-afectivă sunt și vor fi, cu siguranță, într-o permanentă dinamică. Ca sociologi nu ne rămâne decât să observăm și să colectăm date științifice cât mai recente, astfel încât să putem previziona comportamente care, în timp, își vor contura forme durabile, acceptate de către cetățeni. Iar pe baza lor să putem creiona noi politici sociale, economice, juridice adaptate contextului actual.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Adler, M. A., & Lenz, K. (Eds.). (2023). *The changing faces of families. Diverse Family Forms in Various Policy Contexts*. London: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781003193500>
- Chelcea, S. (2001). *Tehnici de cercetare sociologică*. București: Editura SNSPA.
<https://alingavreliuc.wordpress.com/wp-content/uploads/2010/10/septimiu-chelcea-tehnici-de-cercetare-sociologica1.pdf>
- Chelcea, S. (2024). *Flash-uri psihosociologice*. România socială.
<https://www.romaniasociala.ro/septimiu-chelcea-flash-uri-psihosociologice-bucuresti-editura-pro-universitaria-2024>
- Ciabattari, T. (2005). *Sociology of Families*. SAGE Publications.
- Institutul Național de Statistică (INS). (2024). Mișcarea naturală a populației în România. *Comunicat de presă*, 232, 10 septembrie, 2-3.
<https://insse.ro/cms/ro/content/mi%C8%99carea-natural%C4%83-popula%C8%9Biei-107>
- Ioniță, O. (2024). *Tinerii își doresc să adopte filosofia „slow living”, nu să urce pe scara corporatistă*. Business magazine.
<https://www.businessmagazin.ro/opinii/tinerii-isi-doresc-sa-adopte-filosofia-slow-living-nu-sa-urce-pe-22480852>
- Popescu, R. (2009). *Introducere în sociologia familiei: familia românească în societatea contemporană*. Iași: Polirom.
https://www.researchgate.net/profile/Raluca-Popescu-3/publication/318752611_Introducere_in_sociologia_familiei_Familia_Romaneasca_in_societatea_contemporana/links/597b4bc14585151e35c0dc08/Introducere-in-sociologia-familiei-Familia-Romaneasca-in-societatea-contemporana.pdf
- Rughiniș, C. (2012). *Măsurarea sociologică: Teorii și practici ale cuantificării*. Iași: Polirom.
- Sava, N. I. (2022). *Perspective contemporane asupra relației de cuplu*. București: Prouniversitaria.